

# **DIE DUITSE AANDEEL IN DIE MILITÊRE GESKIEDENIS VAN SUID-AFRIKA EN SUIDWES-AFRIKA**

## **INLEIDING**

Die Republiek van Suid-Afrika is die geestelike, kulturele, ekonomiese, en militêre verlengstuk van die Weste aan die suidpunt van Afrika.

As gevolg van sy ligging vorm dit nie alleen 'n waardevolle skakel tussen die Weste en die Ooste nie, maar terselfdertyd ook een van die belangrikste toegangsfrente tot die hele suidelike deel van die wêrelddeel Afrika.

Die grondslae van die blanke samelewing aan die Kaap die Goeie Hoop is deur verteenwoordigers van verskillende Wes-Europese volke gelê. Elkeen van hulle het daartoe bygedra dat daar in die uitgestrekte land onder die Suiderkruis na verloop van tyd 'n jong, lewenskragtige nasie ontstaan het wat vanaf die begin van sy wordingsgeskiedenis voortdurend die leiding van die Allerhoogste erken het.

Tydens hierdie proses is 'n wordende nasie, wat uit verskillende elemente bestaan het, saamgesnoer in 'n nuwe tuiste: die vaderland van die Suid-Afrikaners.

Velerlei herkomsinvloede, waaronder die Duitse as een van die belangrikstes gereken kan word, het 'n belangrike rol in die ontstaan van 'n nuwe volk met sy eie volksaard gespeel.

Die huidige Suid-Afrikaanse nasie het die menigvuldige opofferings van hierdie stigters en bouers nie vergeet nie.

Onder die oudste stamvaders en stammoeders van ons volk neem 'n groot aantal Duitsers 'n belangrike plek in. Uit die jongste wetenskaplike bevindings, soos verkry deur dr. A. J. Heese, blyk o.m. dat die blanke Kaapkoloniale bevolking tydens die tydperk 1652-1807 uit 38% van Nederlandse, 35½% van Duitse en 14% van Franse oorsprong saamgestel was, terwyl Dene, Swede en ander nasionaliteite 3% van die bevolkingstotaal getel het en 9½% as onbepaalbaar beskou moet word.

Hierdie sterk Duitse inslag in die oudste blanke bevolkingskern van ons land kom o.m. duidelik tot uiting in 'n groot aantal Duitse familienaam wat in verskillende genealogiese werke voorkom. Van hierdie vanne wat in hul oorspronklike of verafrikaanse vorms tot ons gekom het, is die volgende, wat willekeurige is, treffende voorbeelde: Badenhorst, Biermann, Botha, Breytenbach, Combrinck, Dreyer, Eloff, Fischer, Gericke, Hertzog, Hofmeyr, Immelman, Kruger, Lessing, Maritz, Olckers, Preller, Rautenbach, Sauer, Truter, Ungerer, Wagner en Zinn.

Ook na hierdie tydperk het 'n groot aantal Duitsers tot vestiging in ons land bly oorgegaan en ten volle in ons volk opgegaan.

Van resente datum stam dié groep wat weliswaar die geestelike bande met die land van herkoms nog voel, maar verder in alle opsigte volwaardige landsburgers en lede van ons volk is.

Dan is daar ten slotte dié Duitse immigrante wat as gaste van ons volk beskou moet word. Dit is hulle wat koers probeer kry in 'n nuwe, aanvanklik gedeeltelik vreemde omgewing, hulle wat in verskillende stadiums van die aanpassings- en vereenselwigingsproses ten opsigte van ons land en ons volk verkeer.

Hierdie groep sal, net soos hul voorgangers wat uit dieselfde land van herkoms gekom het, na verloop van tyd ook met trots kan getuig: *U volk is my volk*.

Uit ons nasionale verlede sal verteenwoordigers van laasgenoemde groep op grond van die belangrike bydraes wat hul eertydse landgenote ten opsigte van die opbou van ons land en volk gelewer het, meer as voldoende besieling kan put om, na verloop van tyd, met die krag van hul oortuiging op die roepstem van Suid-Afrika te antwoord!



Hierdie beknopte oorsig is met 'n drieledige doel opgestel.

Allereers is dit bedoel as 'n beskeie poging om die Duitse aandeel in die militêre geskiedenis van ons land en Suidwes-Afrika te skets.

Tweedens word hiermee beoog om die Duitse immigrante in ons land in en voor te lig aangaande een van die menigvuldige terreine waarop sommige van hul voorgangers met vrug gearbei en ongetwyfeld tot die ontstaan en opbou van ons eie militêre tradisie bygedra het.

Ten slotte is hierdie publikasie een van die talryke middels wat daar bestaan om hulle wat wedersyds in mekaar se hede, verlede en toekoms belangstel nader aan mekaar te bring.

Op hierdie wyse sal bestaande bande versterk word.

Die samestellers het, in verband met die onderwerp van hierdie geskrif, hul aandag tot die volgende hoogtepunte bepaal:

1. Duitse militêre bydraes tydens die Nederlandse bestuurstydperk.
2. Die Duitse Legioen.
3. Maj. R. F. W. Albrecht.
4. Die Zuid-Afrikaansche Republiek.
5. Duitsers tydens die Anglo-Boere-oorlog.
6. Suidwes-Afrika.

Vanselfsprekend bestaan daar aanmerklik meer gegewens. Belangstellende lesers word dan ook deur middel van 'n beknopte bibliografie verder langs die militêre pad van Suid-Afrika en Suidwes-Afrika gelei. Hierdie pad is 'n eeu-oue pad, 'n pad wat na verloop van meer as drie eeue na die verkryging van die lang begeerde staatkundige vryheid en onafhanklikheid gelei het.

Getrou aan die militêre tradisies van 'n trotse voorgeslag is elke weerbare Suid-Afrikaner te alle tye bereid om die hoogste offer vir die handhawing van sy dikwels duurgekoopte vryheid en onafhanklikheid te bring.

In die uur van gevaar, in die uur waarin hy sy voortbestaan as 'n vrye volk moet verdedig, skaar die Suid-Afrikaner hom, saam met sy medelandgenote, rondom die vaandel waarop — in goue letters — geskrywe staan:

*Ons Land, ons Volk, ons Vaderland Suid-Afrika.*

En in hierdie teken sal hy, gesteun en gesterk deur die Heer van die Leërskaar, oorwin!

## DIE BEGIN

In 1652 het die Nederlandse Oos-Indiese Kompanjie 'n belangrike militêre en maritieme steunpunt aan die Kaap die Goeie Hoop gestig en op dié wyse nie alleen die grondslae vir blanke kolonisasie aan die suidpunt van Afrika gelê nie maar terselfdertyd, soos later sou blyk, ook die eerste saadjies gesaai waaruit na verloop van tyd die toekomstige Suid-Afrikaanse nasie sou ontspruit.

In die loop van die 17e en die 18e eeu het hierdie magtige Nederlandse handelsmaatskappy duisende verteenwoordigers van verskillende westerse lande, waaronder Duitsland en die Nederlands-Duitse grensgebied, in diens geneem. Hulle het nie alleen die handelsbelange van die Kompanjie in die wydverspreide nedersettings met die pen en die swaard behartig nie, maar ook dikwels — as vrye burgers — tot blywende vestiging in die kolonies oorgegaan nadat hulle uit die diens van die Kompanjie getree het.

Hulle, die Vryburgers, het die grondslae van die toekomstige volk van Suid-Afrika gelê, terwyl die meeste amptenare kortstondig of langdurig aan die Kaap vertoef en slegs 'n geringe aantal van hulle tot blywende vestiging in ons land oorgegaan het.

### WYDVERSPREIDE INVLOED

Ofskoon in hierdie beknopte oorsig uitsluitend nadruk gelê word op Duitse militêre beïnvloeding van die geskiedenis van Suid-Afrika, moet daar onthou word dat daar, sowel tydens as na die Kompanjiestydperk, sprake was van Duitse invloed op feitlik al die gebiede van die lewe in ons land.

Die volgende voorbeelde dien om hierdie opvatting toe te lig.

Die medikus Heinrich Claudius, afkomstig van Breslau, het tydens sy verblyf aan die Kaap 'n herbarium opgebou, in 1683 die bekende Olof Bergh op 'n landreis vergesel en die dagregister bygehou, terwyl hy ook aan goewerneur Simon van der Stel se bekende ekspedisie van 1685 deelgeneem het.

Henning Hüsing (Huising) wat sy loopbaan in ons land as 'n soldaat begin het, het as 'n ryk grootgrondbesitter en 'n invloedryke kolonis aan die begin van die 18e eeu 'n belangrike rol in die versetstryd teen goewerneur Willem Adriaan van der Stel gespeel.

Joachim Nicolaus van Dessin, afkomstig van Rostock, wat in 1727 as soldaat aan die Kaap aangekom het, het o.m. as boekhouer en sekretaris van die Kaapse Weeskamer opgetree en in sy testament sy kosbare biblioteek aan die plaaslike gemeente bemaak.

Anton Anreith, wat in 1777 aan boord van die *Woestduyn* as soldaat in Tafelbaai aangekom het, het as beeldhouer en kunstenaar naam verwerf, terwyl dr. Friedrich Ludwig Liesching kort na 1800 'n botaniese tuin in die omgewing van Kaapstad aangelê het. Sy tydgenoot Herman Schutte, afkomstig van Bremen, was o.m. verantwoordelik vir die ontwerp en die bou van die bekende Groot Kerk in Kaapstad.

Sendeling Georg Schmidt het die grondslag van die sendingstasie Bavi-aanskloof gelê, ds. Meent Borchers het van 1786 tot 1830 die gemeente Stellenbosch bearbei, terwyl Johann Christiaan Ritter die eerste Kaapse almanak op sy Kaapstadse pers gedruk het.

Ten slotte kan daar, met betrekking tot hierdie tydperk, na Martin Melck verwys word as die trotse besitter van Elsenburg en die bouheer van die bekende Lutherse kerkgebou en die ook tans nog bestaande kosterwoning in die hartjie van Kaapstad.

Dit is slegs 'n paar voorbeelde van die prysenswaardige wyse waarop 'n aantal Duitsers in die 17e en die 18e eeu verdienstelike werk aan die suidpunt van ons land verrig het. Saam met hulle eer ons ook diegene van Duitse afkoms wat, elkeen op sy eie beskeie wyse, in die wordingsjare en daarna tot die bou van 'n nasie en die ontstaan van 'n eie, spesifiek Suid-Afrikaanse militêre tradisie bygedra het.

## 2

### DUITSE MILITÊRE BYDRAES TYDENS DIE NEDERLANDSE BESTUURSTYDPERK

Die militêre geskiedenis van ons land begin met die opdrag wat in 1651 deur die Here XVII aan kommandeur Jan van Riebeeck verstrekk is om 'n fort teen buite- en binnelandse vyande aan die voet van Tafelberg op te rig.

Strategies beskou was die Kaap nie alleen die sleutelposisie tot die Nederlandse koloniale ryk in die Ooste nie, maar terselfdertyd ook dié toegangspoort tot daardie ryk waar moontlike westerse mededingers 'n gebiedende halt toegeroep kon word.

Kort na die aankoms van Van Riebeeck aan die strand van Tafelbaai het die eerste Nederlands-Britse militêre kragmeting oor die beheer van die handel en skeepvaart op die oseane losgebars. In 1665 het die tweede see-oorlog tussen die twee konkurrente gevolg en van 1672 tot 1674 was die twee nasies weer in 'n militêre worsteling betrokke.

Die militêre versterking van die suidpunt van Afrika was, sowel tydens die 17e as die 18e eeu, 'n gebiedende eis. Terwyl tydens Van Riebeeck se kommandeurskap die eerste fort *De Goede Hoop* gebou is en 'n aantal veldskanse en wagposte verrys het, het sy, uit Duitsland afkomstige, opvolger kommandeur Zacharias Wagenaer (Wagener) in 1666 een van die hoekstene van die huidige Kasteel gelê.

Tot die einde van die Nederlandse tydperk in ons land se geskiedenis sou die Kasteel die middelpunt bly van 'n militêre pos waaruit geleidelik Kaapstad en die Kaapkolonie voortgekom het en wat die militêre, siviele en sosiale middelpunt van 'n ontluikende nasie was.

Sowel in verband met die verdediging van die twee agtereenvolgende forte *De Goede Hoop* as met betrekking tot die organisasie en bevelvoering van die beroepsgarnisoene en die burgermag in die Kaapkolonie het Duitse beroepssoldate en oudgediendes 'n rol gespeel. 'n Aantal van hulle het ook aan ekspedisies na die binneland of elders deelgeneem. In hierdie verband kan o.m. die volgende Duitsers genoem word:

Wilhelm Muller, afkomstig van Frankfurt, leier van die landreis na Saldanhabaai (1653) en die ruilekspedisie na die binneland (1655), lid van die Politieke Raad.

Hermann Rehemagen (Remajenne), gedoop in Keulen, kom in 1654 as matroos aan die Kaap aan. Een van die eerste Vryburgers. In 1660 gekies as onderoffisier van die Burgermag.

Georg Friedrich (Georgius Fredericksz) Wrede (Wreede), afkomstig van Utzo (Hannover), kom in 1659 as kadet aan die Kaap aan. Neem in 1660 as vrywilliger aan Jan Danckaert se ekspedisie na die noorde deel, bevelhebber op Mauritius, onderkoopman, bevelhebber op Mauritius.

Hieronymus Kruse, afkomstig van Bielefeld. Onderneem verskillende landreise en neem in 1685 aan goewerneur Simon van der Stel se bekende ekspedisie na die binneland deel. In 1661 as soldaat aan die Kaap, na verloop van tyd bevorder tot sersant, vaandrig, luitenant en owerste. In 1682 militêre bevelhebber van die Kaapse garnisoen.

Johann Konrad von Breytenbach, afkomstig van die Palts, kom in 1671 aan die Kaap aan. Onderneem togte na Hottentotsholland en Valsbaai. Na die dood van Pieter Hackius tydelike militêre bevelhebber van die Kaap. In 1673 na St. Helena.

Gabriel Dohmann, afkomstig van Langensalza, in 1717 vaandrig van die Burgermag, in 1718 bevorder na veldkornet.

Johannes Tobias Rhenius, afkomstig van Berlyn, in 1720 vaandrig, in 1721 leier van die ekspedisie na Namakwaland, in 1726 owerste, van 1728-1739 militêre bevelhebber aan die Kaap.

Friedrich Christoph Lappenberg, afkomstig van Bremen, onderoffisier, in 1721 plaasvervangende bevelhebber van die V.O.C.-pos te Delagoabaai.

Rudolph Siegfried Aleman (Alleman), gedoop in Borgholzhausen, opvolger van owerste Rhenius, in 1741 o.m. lid van die Politieke Raad, hervormer van die militêre strafreg, verbeter die Kaapse artillerie.

Rudolph Jürgen Abell, afkomstig van Hildesheim, in 1742 vaandrig en vervolgens bevelhebber van die militêre steunpunt aan die Soutrivier.

Johannes Friedrich Wilhelm Böttiger (Butger), van Kappel, in 1759 aanvoerder van die 2e kompanie Burgermaginfanterie aan die Kaap.

Johannes Lorenz Bestebier, van Offenheim, in 1748 owerste van die Burgermagkavallerie.

Ludwig Christoph Warnecke (Wernicke), afkomstig van Spangenberg, vaandrig, adjudant, in 1755 owerste van die artillerie, majoor.

Joachim Frederici, afkomstig van Schwerin, vaandrig (1750-1754).

August Friedrich Beutler, afkomstig van Dinkelsbühl, sersant (1747-1749), vaandrig (1749-1754), leier van die bekende ekspedisie langs die ooskus (1752).

Johann Heinrich Zinn, afkomstig van Sachsen-Eisenach, in 1786 offisier, later bevelhebber van die gesamentlike Burgermagartillerie.

Georg Konrad Küchler, afkomstig van Hessen-Darmstadt, van 1785-1787 luitenant van die artillerie. Oorhandig in 1795, nou as majoor en hoof van die artillerie, en in opdrag van die Nederlandse opperbevel, 'n inventarislys en dra daarmee die Kaapse openbare geboue en vestingwerke aan die Britse offisiere Elphinstone en Bridges oor.

Terwyl in bogenoemde, onvolledige naamlys die aandag op 'n aantal verdienstelike Duitse offisiere en onderoffisiere in Nederlandse militêre diens gevestig is, moet die verblyf van verskillende Duitse huurregimente aan die Kaap tydens die Nederlandse bestuurstydperk nie vergeet word nie.

In die vroeë tagtiger jare van die 18e eeu is, as 'n uitvloeisel van die vierde oorlog tussen die Nederlandse Republiek en Engeland (1780-1784), die Kaapse besetting deur buitelandse huurregimente versterk. Een van hulle was die regiment *Württemberg* onder kol. Von Hügel. Twee van sy offisiere, maj. Bernhard Wilhelm von Dhen en lt. Johann Heinrich Dolfuss, het nadat die regiment na Batavia afgereis het, aan die Kaap bly woon.

Na die teruggawe van die Kaapkolonie aan die Bataafse Republiek, in 1803, het die *Waldeckbataljon* aan die Kaap verskyn, en is een van die offisiere, kapt. Ludwig Alberti, as kommandant van Fort Frederick, aan Algoabaai, aangewys. Dit is ook bekend dat daar Duitsers onder die lede van die Bataafse infanterie van dieselfde tyd was. Twee van hulle is lt. Phillippus Alberts, van Saargemünd, en kwartiermeester Johann Jacob Wilhelm Hoffmann, van Kassel.

### 3

## DIE DUITSE LEGIOEN

Na die bestuurswisseling aan die Kaap, in 1806, het daar ruim 'n halwe eeu verbygegaan voordat daar weer Duitse soldate in die Kaapkolonie verskyn het.

Tydens die Krimoorlog het die Britse regering die wenslikheid van die oprigting van 'n vreemdelingelegioen oorweeg om versterkings na die toneel van die stryd te kan stuur. Met dié doel voor oë is ongeveer 2 300 man, hoofsaaklik Duitsers, gewerf en opgelei om as infanterie en ligte kavallerie en onder aanvoering van genl. baron Von Stutterheim aan die stryd deel te neem.

Die sogenaamde *Duitse Legioen* is ewenwel te laat georganiseer om nog aan die stryd te kan deelneem en vervolgens het die vraag ontstaan waarheen die lede na die ontbinding van die Legioen gestuur moet word.

Lord Panmure, wat as die „vader” van die Legioen beskou moet word, het in oorleg met die Kaapse koloniale owerhede reëlings getref om die Legioen na Suid-Afrika te verskeep sodat die lede as militêre setlaars in die oostelike grensgebied van die Kaapkolonie gevestig sou kan word.

### TOESTAND AAN DIE KAAPSE OOSGRENS

Namate die blanke koloniste in die Kaapkolonie verder ooswaarts en die Bantoes terselfdertyd meer en meer suidwaarts getrek het, het die dag nader gekom waarop die twee strome mekaar sou ontmoet.

Omstreeks 1770 het die eerste blankes die Visrivier bereik en daar die Xhosas, 'n Bantoestam, aangetref. In 1780 het die Kaapse owerheid vir die eerste keer tot die uitvoering van die beleid van gebiedskeiding in ons land oorgegaan, maar hierdie reëling is nie deur die Xhosas nagekom nie.

Tussen 1779 en 1850 het 'n agtal oorloë in die grensgebied gewoed. Verskillende grensbeleide is in die loop van die jare gevolg, waarvan die besluit om militêre versterkings wes van die Visrivier op te rig en die daarstelling van 'n neutrale gebied tussen die Vis- en die Keiskamarivier en die inlywing van die landstreek tussen eersgenoemde rivier en die Keirivier as die belangrikste fases beskou kan word voordat die lede van die *Duitse Legioen* aan die begin van 1857 in Oos-Londen verskyn het en voorlopig in kampe gehuisves is.

Ruim 2 300 offisiere, onderoffisiere en manskappe, gedeeltelik vergesel van hul vrouens en kinders, het hul verskyning in ons land gemaak op 'n tydstip waarop die jongste grensoorlog van 1850-1853 nog vars in die geheue van die koloniste en die grensbewoners was. Die stigting van militêre nedersettings in die gebied tussen die Vis- en Keirivier, wat bekend gestaan het as *British Kaffraria*, is as lewensbelangrik beskou om die oosgrens van die Kaapkolonie op 'n doeltreffende wyse te versterk.

### VOORWAARDES EN VESTIGING

Onder genl. baron Von Stutterheim het die lede van die Legioen as 'n militêre organisasie in Suid-Afrika verskyn. Nou het hulle bekend gestaan as die Duitse militêre nedersetters en was hulle o.m. verplig om 7 jaar militêre diens te verrig, terwyl hul offisiere 3 jaar lank volle soldy sou ontvang. Na verloop van tyd sou hulle grond verkry, terwyl geld vir die bou van huise beskikbaar gestel is.

Die lede van die 3 infanterieregimente is in 3 afsonderlike groepe uitgestuur en aan hulle is onderskeidelik nedersettings langs die kus en naby die monding van die Keiskama aangewys, terwyl ander naby Fort Peddie en Oos-Londen gevestig is.

Lede van die 2e regiment was o.m. vir die totstandkoming van die nedersettings Potsdam, Berlin, Hanover, Marienthal, Wiesbaden en Breidbach verantwoordelik, terwyl ander nedersettings soos Greytown, Stutterheim, Keiskamahoek, Braunschweig en Frankfort aan die bedrywighede van die Duitse militêre setlaars van die 3e regiment herinner.

Lede van die kavallerie het by die setlaars op Greytown en Stutterheim aangesluit en op dié wyse is, sowel militêr as andersins, die grensgebied aanmerklik versterk. Tereg het die toenmalige Kaapse regering hierdie Duitse koloniste as 'n ware bolwerk teen die opdringende, aangrensende Bantoestamme gesien.

### VERTREK EN VERDERE VERLOOP

As gevolg van krygsbedrywighede in Indië het meer as 1 000 Duitse militêre setlaars in 1858 besluit om Suid-Afrika vaarwel te sê en na die ooste te gaan waar hulle as die *Jäger Korps* bekend gestaan het. Na verloop van tyd het 'n aantal van hulle na ons land teruggekeer. In 1861 is die Duitse militêre setlaargroep as 'n militêre organisasie ontbind, ofskoon die oud-lede nog gedurende die volgende 3 jaar sekere verpligtings teenoor die Kaapse regering moes nakom.

Terwyl die Duitse nedersettings aanvanklik as stukke op 'n skaakbord in Brits-Kaffraria geplaas is, het die Britse parlement daarop aangedring dat die gebied wat vandag as die Ciskei bekend staan, by die Kaapkolonie ingelyf word. Aan hierdie aandrang is in 1865 gevolg gegee, waardeur die Keirivier die oosgrens van die Kaapkolonie geword het.

## VERDIENSTES

Die Kaapse regering het die militêre verdienstes van die Duitse militêre setlaars geprys en hulle tereg as 'n bolwerk in die grensgebied beskrywe. In dié verband kan hulle vergelyk word met die Britse setlaars, sowel as met die Voortrekkers uit die Kaapse grensgebied en ander staatmakers in ons land se verlede wat soortgelyke dienste aan ons land en volk bewys het.

Uit die geledere van die oud-lede van die Duitse Legioen het manne soos kapt. Carl von Brandis, die eerste mynkommissaris en spesiale landdros van Johannesburg, voortgekom. Van hom is o.m. getuig dat hy oor al die vereiste hoedanighede beskik het om sy menigvuldige pligte met sukses te kan uitvoer in 'n bedrywige mynerskamp wat tot die grootste en rykste stedelike gebied in die Republiek van Suid-Afrika sou uitgroeï en wêreldbekendheid sou verwerf. Dit was in hierdie omgewing dat kapt. Carl von Brandis, 'n oud-lid van die *Duitse Legioen*, sy spore verdien het!

## 4

### MAJOOR R. F. W. ALBRECHT

Die naam van maj. Richard Friedrich Wilhelm Albrecht (1848-1926) sal altyd aan die militêre geskiedenis van die Oranje-Vrystaat verbind bly. Gebore in Potsdam het hy in 1867 as vrywilliger by die 4e battery van die Garde-Veldartillerie, Berlyn, aangesluit en tydens die Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 o.m. aan die veldslag van St. Privat, die krygsverrigtings by Sedan en die beleëring van Parys deelgeneem.

In 1880 het hy as kaptein by die Vrystaatse Artilleriekorps, wat deur President Jan Hendrik Brand gestig is, aangesluit en hom nie alleen beywer om die doeltreffendheid van die korps te verhoog nie, maar ook om die huisvesting van die artilleriste te verbeter. Waar hy die huisvesting op Duitse lees geskoeï het, was hy ook in 'n groot mate daarvoor verantwoordelik dat die uniforms van die lede van die Vrystaatse Artillerie en die musiekkorps van hierdie korps 'n sterk Duitse inslag gekry het. Ook het hy hom beywer vir die oprigting van die *Bereden Diensmacht* of *Gendarmerie* wat uit afgetrede artilleriste bestaan het en onder sy leiding geplaas is tot hierdie voortreflike polisie-organisasie in 1896 onder die Vrystaatse Kommissaris van Polisie geplaas is.

Vermoedelik was maj. Albrecht ook daarvoor verantwoordelik dat die Vrystaatse Regering in 1893 'n aantal Kruppkanonne bestel het.

Tydens die Anglo-Boere-oorlog het maj. Albrecht as bevelvoerder van die Vrystaatse Artillerie aan die beleëring van Kimberley en aan die slae van Belmont, Magersfontein en Modderrivier deelgeneem.

Terwyl die Boere-oorwinning by Magersfontein oor die lengte en breedte van die wêreld bewondering afgedwing het, is kort daarna die worsteling teenoor 'n oormag by Modderrivier in spanning gevolg. Op die walle van dié rivier het genl. Cronjé 'n tiendaagse worsteling teen 'n oormagtige vyand aangedurf wat op 27 Februarie 1900 in 'n knellende omsingeling en sy onvoorwaardelike oorgawe geëindig het. Aan hierdie stryd het maj. Albrecht en sy artilleriste deelgeneem tot sy laaste kanon op 20 Februarie buite werking gestel is. Sy drie 7.5 Kruppkanonne moes hy oorgee en saam met sy diensdoende artilleriste soos E. von Dewitz, K. von Heister en O. Augustein is maj. Albrecht in krygsgevangenskap.



Tot na die vrede is hy in die kamp op Groenpunt, Kaapstad, aangehou om vervolgens na Bloemfontein terug te keer, waar hy vanaf die verkryging van selfbestuur tot die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika in 1910 op 'n waardige wyse as *Serjeant-at-arms* van die parlement van die Oranjerivierkolonie opgetree het.

Dat 'n erkentlike nageslag die belangrike bydrae van maj. Albrecht met betrekking tot die opbou van ons krygswese sowel as in verband met ons militêre tradisie na waarde geskat het, kom op oortuigende wyse aan die lig wanneer daar aan sy begrafnis gedink word.

'n Militêre begrafnisstoet het in November 1926 deur die strate van Bloemfontein getrek en op die kis waarin die stoflike oorskot van maj. Albrecht vervoer is, het die vlag gelê wat dié kis bedek het waarin genl. Christiaan R. de Wet se stoflike oorskot na sy laaste aardse rusplek vervoer is.

Die swaard wat op hierdie Vierkleur gelê het, was nie alleen 'n trefende simbool van die militêre weerbaarheid van die eertydse modelstaat tussen die Oranje- en die Vaalrivier nie, maar ook van die groot verdienstes van 'n offisier wat hom sowel in vredestyd as in die dae van stryd beywer het om daardie weerbaarheid aanhoudend te verhoog en te versterk.

## 5

### DIE ZUID-AFRIKAANSCH E REPUBLIEK

Op verskillende gebiede het Duitsers 'n belangrike rol in die militêre geskiedenis van die Zuid-Afrikaansche Republiek, die Voortrekkerstaat noord van die Vaalrivier, gespeel. Soms is hierdie aandeel beliggaam in die werksaamhede van enkelinge, dan weer in die vorm van enkelinge binne die raamwerk van militêre organisasies, terwyl die Duitse korps 'n treffende voorbeeld is van Duitse militêre optrede in groepsverband.

Merkwaardigerwyse begin die Duitse aandeel op militêre gebied in die Republiek met die bou van 'n fort wat terselfdertyd as 'n militêre- sowel as 'n geestelike bolwerk bedoel was. Hierdie fort was *Fort Wilhelm*, wat 'n paar jaar gelede tot *Fort Merensky* herdoop is.

#### *FORT MERENSKY*

Die geskiedenis van hierdie merkwaardige klipfort wat aanvanklik bekend was as Fort Wilhelm, voer ons terug na die werksaamhede van die Berlynse Sendinggenootskap in die Zuid-Afrikaansche Republiek en een van die sendelinge, eerw. Alexander Merensky.

In 1865 het laasgenoemde 'n plaas naby die Transvaalse dorpie Middeburg gekoop en daarop die sendingstasie Bothsabelo, d.i. Toevlugsoord, aangelê. Om die stasie en die aldaar woonagtige bekeerde Bantoes teen aanvalle te beskerm, is besluit om 'n klipfort te bou. Hierdie sterkte, wat aanvanklik bekend gestaan het as Fort Wilhelm, is gedeeltelik onder toesig van eerw. Merensky gebou. Dit is 'n pragtige voorbeeld van Sotho-argitektuur, maar vertoon ook Europese invloede wat ongetwyfeld aan eerw. Merensky toegeskrywe kan word.

Danksy die samewerking tussen die Berlynse Sendinggenootskap, die Stigting Simon van der Stel, die Hans Merenskytrust, die stadsraad van Middelburg en ander belangstellendes is die gerestoureerde fort, nou bekend as Fort Merensky, op 17 November 1962 op plegtige wyse vir die publiek oopgestel .

Op 17 Maart 1967 het genl. R. C. Hiemstra, S.S.A., S.M., K.G., S.A.W., die gedenkplaat van die Historiese Monumente Kommissie ter plaatse onthul en o.m. verklaar:

*Hierdie fort was dus ten tye van sy ontstaan 'n geestelike en militêre toevlugsoord, 'n vaste burg. Vandag bou ons nie meer forte nie, maar ons bou nog steeds 'n vaste burg. Ons boumateriaal is nie meer die klip en rotse uit ons bodem nie, maar die dinge wat ons volk met hart en verstand en noeste ywer tot stand bring.*

*Fort Merensky is, in sy soort, 'n unieke voorbeeld van vestingbou in Suid-Afrika en ook al deur die naamsverandering sal die naam van 'n Duitse sendeling ewig aan hierdie besondere militêre bouwerk verbind bly.*

#### KAPTEIN RIEDL EN KAPTEIN VON SCHLIECKMANN

Kapt. Otto Riedl was die eerste instrukteur van die jong Transvaalse Staatsartillerie en onder sy leiding het die Transvaalse artilleriste nie alleen vertrouwd geraak met die hantering van 'n aantal Krupp-bergkanonne nie, maar ook o.m. aan die militêre ekspedisie teen Sekokoeni sowel as aan die Eerste Vryheidsoorlog van 1880-1881 deelgeneem.

Nog 'n bekende Duitse offisier was kapt. Conrad Hans von Schlieckmann, 'n trotse draer van die Ysterkruis, wat deur hom tydens die Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 verwerf is. Aan die spits van 'n vrywilligerskorps het hy aan die reeds genoemde Sekokoeni-oorlog deelgeneem en op 17 November 1876 gesneuwel.

Kapt. von Schlieckmann het die hoogste offer vir sy nuwe vaderland gebring.

Dan dink ons aan kapt. H. T. Schröder, 'n Duitse offisier wat tydens die Sekokoeni-oorlog die *Schutzenkorps* op Rustenburg in die lewe geroep het, terwyl in die tagtiger jare 'n aantal verplaasbare ysterforte, wat in Duitsland gekoop is, in Oos-Transvaal oopgestel is, en dat die Transvaalse kommandant-generaal, die bekende genl. P. J. Joubert, in 1890 die Kruppfabriek in Essen met 'n besoek vereer het.

Dit was in hierdie tydperk dat die latere lt.-kol. Adolf F. Schiel, o.m. bekend as die skrywer van *23 Jahre Sturm und Sonnenschein in Südafrika*, sy kleurrike loopbaan in die land van Staatspresident S. J. P. Kruger begin het.

#### LT.-KOL. ADOLF F. SCHIEL

Gebore in Frankfurt (1858) het Adolf Schiel 'n tydlank diens gedoen by 'n infanterieregiment om vervolgens 3 jaar lid te word van die Swart Husare van die hertog van Brunswyk. In 1878 het hy in Natal verskyn om vervolgens klerikale werk in Oos-Transvaal te verrig waar hy ook as posagent en gaarder van in-voerrechte werksaam was. Nadat hy 'n tydlank as sekretaris en politieke raadgever van die Zoeloe-opperhoof Dinizulu opgetree het, het Schiel in 1888 as onderwyser

van die *Rijdende Artillerie en Politie* op Pretoria begin werk om, nadat hy in 1889 na kaptein bevorder is, weer in sy ou administratiewe werkkring (nou as naturelle-kommissaris vir Spelonken), terug te keer.

In April 1894 het sy aanstelling as waarnemende administrateur en adjudant van die *Rijdende Artillerie en Politie* gevolg en in hierdie hoedanigheid het hy aan verskillende militêre ekspedisies teen opstandige Bantoestamme deelgeneem om, nadat hy weer sy administratiewe werksaamhede op Spelonken hervat het, in April 1896 as eerste Hoof van Gevangeniswese in die Republiek aangestel te word.

In die loop van dieselfde jaar het die regering besluit om 'n fort op Johannesburg te bou ten einde 'n moontlike herhaling van die plaaslike oproerigheid ten tye van die berugte Jameson-inval te voorkom.

Aan inspekteur Schiel het die hoë onderskeiding te beurt geval om as lid en uitvoerder van die amptelike boukommissie benoem te word. In 1897 het sy aanstelling as kommandant van die fort gevolg. Hierdie aanstelling is in 1897 met 'n jaar verleng, terwyl tewens aan kommandant Schiel die militêre rang van luitenant-kolonel toegeken is.

Op 12 Junie 1899 het Lt.-kol. Schiel die voltooide en gedeeltelik bewapende fort aan die regering oorgedra. 'n Maand later het hy weer sy werksaamhede as Hoof van Gevangeniswese op Pretoria hervat, terwyl hy hom kort daarna begin beywer het om — met die oog op die dreigende oorlog — 'n Duitse kommando op die been te bring wat aan die kant van die Transvalers sou optree.

#### *DUITSE DESKUNDIGES EN DIE TRANSVAALSE FORTEBOU*

Terloops is daar reeds na die verraderlike Jameson-strooptog van 1895 en die oproerige gees onder dié gedeelte van die Johannesburgse Uitlanderbevolking verwys wat die Republikeinse owerheid in 1896 laat besluit het om 'n fort op Johannesburg te bou. Terwyl hierdie fort, met medewerking van die toekomstige fortkommandant, Lt.-kol. A. Schiel, deur die Transvaalse Departement van Openbare Werke ontwerp is, het sowel die Duitse ingenieur O. von Dewitz as sy medelandgenoot H. C. Werner 'n belangrike rol met betrekking tot die beplanning en die bou van drie van die vier forte om Pretoria gespeel. Hierdie forte was bedoel om die setelplaas van die Republiek teen 'n moontlike militêre bedreiging te beskerm wat uit 'n moontlike herhaling van die Jameson-inval sou kan voortvloei.

Behalwe dat Werner se maatskappy die forte *Schanskop*, *Wonderboompoort* en *Klapperkop* en 'n tweetal verdedigbare magasyns op Pretoria voltooi het, het Von Dewitz 'n grootse plan ontwerp om die Republiek se strategies belangrike invalspoorte van gedugte fortifikasies te voorsien. Hierdie plan is nie verwesenlik nie, maar vandag getuig die gerestoureerde *Fort Klapperkop* — tans bekend as die *Militêre Museum Fort Klapperkop* — nog van die belangrike rol wat die Duitsers in verband met die militêre beveiliging van Pretoria, m.a.w. van die hart van die Zuid-Afrikaanse Republiek, gespeel het.

#### *DIE STAATSARTILLERIE*

Terwyl die latere Lt.-kol. Schiel in die tagtiger jare tydelik sowel administratief as opvoedkundig met die opbou van die Transvaalse voorloper van die mettertyd so beroemde Transvaalse Staatsartillerie gehelp het, het die volgende Duitse offisiere sowel na die Jameson-inval as tydens die Tweede Vryheidsoorlog as lede van die offisiërskorps opgetree:

Kapt. Heinrich Christian Wilhelm Grothaus, afkomstig van Dortmund, in 1895 aangekom in die Zuid-Afrikaanse Republiek en in 1897 benoem as artillerie-instrukteur en verbind met die 1e battery van die Staatsartillerie. Kapt. Grothaus is in 1899 na die Natalse front en het tot die einde van die krygsverrigtings in die veld gebly.

Lt. Friedrich Wilhelm von Wichmann, was voor sy koms na Transvaal 'n luitenant van die 1e Garde Infanterieregiment in Potsdam. In 1897 is hy as 2e luitenant van die Transvaalse Vestingartillerie, Johannesburg, aangestel om in 1899 by die 3e battery van die Staatsartillerie ingedeel te word. In dié hoedanigheid het hy aan die veldslae van Dundee, Modderspruit en Colenso deelgeneem om later, nou onder genl. Chris Botha, op die Hoëveld die stryd tot die einde van die oorlog voort te sit.

Kapt. Dr. Johann Otto Hohls, die seun van 'n Duitse sendeling in Natal, het sy mediese opleiding aan die universiteite van Straatsburg en Heidelberg ontvang, in 1889 na ons land teruggekeer en 10 jaar later sy aanstelling as eerste medikus in die rang van kaptein in die Transvaalse Staatsartillerie ontvang. Tydens die slag van Modderspruit het kapt. Hohls gesneuwel terwyl hy besig was om gewonde Boerestryders te behandel. Kort daarna is sy stoflike oorskot met militêre eer op Pretoria aan die skoot van die aarde toevertrou.

#### *DUITSERS TYDENS DIE ANGLO-BOERE-OORLOG*

Namate die oorlogswolke digter bo die twee bedreigde Boererepublieke begin saampak het, het lt.-kol. Adolf Schiel hom meer en meer begin beywer om 'n Duitse kommando op die been te bring om die reg van die Boere te verdedig.

#### *JOHANNESBURG*

Nadat 'n Duitse reëlingskomitee op Johannesburg onder voorsitterskap van dr. F. X. Elsberger in die lewe geroep is, is op 23 Augustus 1899 'n massavergadering in die Goudstad belê. By hierdie geleentheid het lt.-kol. A. Schiel as voorsitter opgetree en is die volgende voorstelle aangeneem: Aan die komitee moet opgedra word om in geval van oorlog sy dienste aan die Transvaalse Regering aan te bied; die Regering moet gevra word dat die simpatiekgesinde Duitsers as 'n afsonderlike korps erken word. Nie alleen is hierdie voorstelle deur die vergaderdes aanvaar nie, maar tewens het hierdie byeenkoms tot die stigting van die *Deutscher Verband* gelei. Komiteeledede van hierdie Duitse organisasie was o.m. dr. F. X. Elsberger (voorsitter), Graaf Harra von Zeppelin en 2e lt. H. C. W. Grothaus, van die Staatsartillerie.

#### *PRETORIA EN BLOEMFONTEIN*

Op 31 Augustus 1899 het lt.-kol. Schiel 'n vergadering op Pretoria belê en by hierdie geleentheid is 'n plaaslike tak van die *Deutscher Verband* onder voorsitterskap van landmeter Hans Ulrich von Quitzow opgerig. Ook in Bloemfontein is 'n beroep op die Duitsers gedoen om die Boere in geval van oorlog ter syde te staan en op dieselfde dag waarop die vergadering gehou is, het die Transvaalse owerheid nie alleen die aanbod van die Duitsers aanvaar nie, maar hulle terselfdertyd toegestaan om hul eie kommando of korps op te rig.

#### *ORGANISATORIESE BEDRYWIGHEDE*

Op 1 September 1899 is deur die *Deutscher Verband* met dié organisatoriese werksaamhede begin om 'n kommando of 'n korps op die been te bring wat die Boere in die komende stryd sou bystaan. Lede van hierdie militêre een-

heid sou al die genaturaliseerde Duitse dienspligtige burgers van die Zuid-Afrikaanse Republiek wees, terwyl ongenaturaliseerde Duitsers as vrywilligers sou kan toetree. Terwyl die korpskommandant onder die kommandant-generaal of 'n veggeneraal sou staan, sou die lede van die kommando hul eie offisiere kies. Hierdie aanstellings sou deur die regering bekragtig word, offisiere sou die amps-eed voor verteenwoordigers van die Regering aflê terwyl manskappe die eed van getrouheid voor hul kommandant sou aflê. Tewens is bepaal dat die regering die kommando sou uitrus en dienspligtiges sowel as vrywilligers geen vergoeding sou ontvang nie.

Aan die begin van September het die Johannesburgse tak van die *Deutscher Verband* lt.-kol. Schiel as kommandant en A. W. Tischmer en E. P. Büttner as veldkornette gekies, terwyl op Pretoria Hans Ulrich von Quitzow as veldkornet en Paul A. Krantz as assistent-veldkornet aangewys is. Die Johannesburgers het hul organisasie as die Duitse Kommando beskrywe, terwyl die Pretorianers op hul beurt van die Duitse Korps gepraat het.

Steun is nie alleen van Heidelberg, Krugersdorp en Soutpansberg ontvang nie, maar terselfdertyd het die Duitse voorbeeld ook geesdrif onder genaturaliseerdes of onderdane van ander state gaande gemaak. Oud-Nederlanders, Nederlandse onderdane, Iere, Belge, Franse, Switsers en Skandinawiërs het o.m. die Duitsers se voorbeeld gevolg en ook hulle eie militêre eenhede begin vorm.

Intussen het lt.-kol. Schiel ook ongeveer 120 Afrikaners, t.w. lede van die Transvaalse gevangenispersoneel onder hoofbewaarder Potgieter as veldkornet, as 'n Afrikanerseksie van die Duitse kommando op Johannesburg gevorm, terwyl onder leiding van dr. Elsberger 'n ambulansafdeling opgerig is.

Tewens het lt.-kol. Schiel sy staf soos volg saamgestel: Kapt. C. Weiss, kapt. graaf Harra von Zeppelin, lt. Georg Badicke, lt. Otto von Albedyll, kapt.-adj. Thomas Chalmers Robertson (Afrikanerseksie).

Op 19 September 1899 is die volgende offisiere ingesweer:  
Vir die Johannesburgse afdeling:—

Adolf Friedrich Schiel, luitenant-kolonel, kommandant van die Duitse Kommando; Thomas Chalmers Robertson, kaptein-adjutant van kommandant Schiel; graaf Harra von Zeppelin, kaptein, spesiale stafoffisier; Georg Badicke, luitenant, spesiale stafoffisier; Otto von Albedyll, luitenant, spesiale stafoffisier.

Vir die Pretoriase afdeling:—

Hans Ulrich von Quitzow, spesiale veldkornet, stafoffisier; Adolph Paul Krantz, spesiale assistent-veldkornet.

Die sterkte van die Johannesburgse afdeling was ongeveer 500, terwyl op Pretoria 100 korpslede gereed gestaan het om, indien die stryd sou ontbrand, na die gevegsfront op te ruk.

Terwyl die Johannesburgse afdeling oor 500 Mausers beskik het, is die Pretoriase lede van 150 Martini-Henrygewere voorsien. Perde, waens, tente, lewensmiddels e.d.m., is deur die regering aan kommandoede verstrek, maar gebrek aan perde en uitrusting het dit onmoontlik gemaak om al 600 man gelyktydig front toe te stuur.

#### *NA DIE NATALSE FRONT*

Op 1 Oktober 1899 het die Johannesburgse afdeling van die Duitse kommando per trein van Johannesburg na Standerton afgereis om die volgende dag na die Vrystaatse grens op te ruk. 'n Klein gedeelte het op Platrand agtergebly,

terwyl die grootste gedeelte van komdt. Schiel se korpslede, saam met die Johannesburgse kommando, in die rigting van Bothaspass opgeruk het waar hulle onder genl. J. H. M. Kock die regtervleuel van die Transvaalse hoofmag aan die Transvaals-Natalse grens gevorm het.

Intussen het die Pretoriase afdeling op 2 Oktober 'n parade op die Pretoriase Kerkplein gehou en op 7 Oktober het ruim 130 manskappe van dié afdeling onder veldkornet Von Quitzow van die Transvaalse hoofstad na Sandspruit vertrek, terwyl kapt. Robertson en ongeveer 115 man, m.a.w. die Afrikanerafdeling van die Duitse kommando, ten tye van veldkornet Von Quitzow se aankoms op Sandspruit reeds op pad was om by komdt. Schiel aan te sluit.

Op dié tydstip was die totale sterkte van die Duitse kommando wat naby die Transvaals-Natalse grens saamgetrek was ongeveer 530 man van wie ongeveer 275 berede was.

Op 10 Oktober is veldkornet Von Quitzow en die syne, nadat hulle onder bevel van genl. Lukas Meyer geplaas is, op pad na Utrecht. Deur hierdie opdrag van die kommandant-generaal, genl. P. J. Joubert, uit te voer, is die Duitse kommando as gevolg van onenigheid tussen komdt. Schiel en spesiale assistent-veldkornet Adolph Paul Krantz in twee geskeur. On dié wyse het, aldus mnr. Melt van Niekerk in sy studie *Adolf Schiel en die Duitse Kommando*, 2 afsonderlike Duitse korpse ontstaan wat in verskillende rigtings opgeruk het om die stryd teen die vyand aan te knoop.

Terwyl die lede van die 2 korpse saam met die Boeremagte aan die Transvaals-Natalse grens op die uitslag van die finale stadium van die diplomatieke stryd tussen die Republieke en die Britse Ryk gewag het, is verdere Duitse militêre — asook burgerlike organisatoriese bedrywighede op Johannesburg en Pretoria voortgesit.

Op 9 Oktober 1899 het die Transvaalse Regering die bekende ultimatum aan die Britse Agent oorhandig. Van Britse kant is geen gehoor gegee aan die eis om Engelse troepe binne 48 uur uit die grensgebied terug te trek nie en op 11 Oktober het die oorlogsgeweld in al sy felheid oor die twee Boererepublieke losgebars.

### *ELANDSLAAGTE*

Op 12, 13 en 14 Oktober 1899 het die Transvaalse kommando's uit 3 verskillende rigtings Natal binnegeval en op 16 Oktober is 'n krygsraad op Newcastle gehou.

Daar is o.m. besluit dat genl. Kock met die Johannesburgse kommando, onder komdt. Ben J. Viljoen, ongeveer 100 Vrystaters, die Duitse korps onder komdt. Schiel en die Hollanderskorps onder komdt. J. P. la Grange Lombard stelling in Biggarsbergnek inneem om die verbindings tussen die Britse garnisoene op Ladysmith en Dundee af te sny.

By dieselfde geleentheid is aan genl. Lukas J. Meyer opgedra om Dundee uit die ooste aan te val. By hierdie aanval was die Duitsers onder veldkornet Von Quitzow nie aanwesig nie omdat hulle te laat ter plaatse verskyn het, terwyl genl. Kock van die besluit van die krygsraad afgewyk en tot Elandslaagte opgeruk het, waar hy in moeilik verdedigbare terrein stelling ingeneem het.

Daar is genl. Kock se mag van ongeveer 750-1 000 man op 21 Oktober 1899 deur 'n Britse oormag van byna 3 500 man aangeval, verpletter en uitmekaar gejaag. Behalwe dat die generaal in 'n swaargewonde toestand gevange geneem is, het o.m. ook komdt. Schiel in krygsgevangenskap geraak.

Op las van genl. P. J. Joubert is die oorblywende korpslede na Johannesburg. Daar is hulle voor die keuse gestel om by die plaaslike spesiale polisiekorps aan te sluit of hul uitgedunde geledere weer aan te vul en vervolgens 'n hergeorganiseerde korps op die been te bring.

#### *REORGANISASIE. NA DIE ORANJE-VRYSTAAT*

Op Johannesburg is die reorganisasie van die korps sonder versuim aangepak en 12 dae na die slag van Elandslaagte het lt. Otto von Albedyll met 288 manskappe na Colesberg vertrek waar hulle onder genl. Hendrik Schoeman o.m. met die bewaking van die Oranjerivierbrug belas is.

Nadat lt. Von Albedyll deur veldkornet F. Brall opgevolg is, het nog meer korpslede sowel as ambulanspersoneel van Johannesburg na die Oranje-Vrystaat vertrek.

#### *LOTGEVALLE VAN VON QUITZOW SE KORPS*

Soos vermeld, was veldkornet Von Quitzow se korps op 20 Oktober 1899 nie by die geveg naby Dundee aanwesig nie. Wel is die korps saam met genl. Meyer se kommando's na Ladysmith. Vervolgens het die korps aan 'n aantal veldslae in Natal deelgeneem en het die korpslede hulle veral by die bestorming van Platrand (6/1/1900) en die beroemde slag van Spioenkop (24/1/1900) onderskei.

Tydens hierdie gevegshandeling was veldkornet Von Quitzow nie meer in bevel van die korps nie. Hy het in Desember 1899 sy bedanking ingedien en is deur komdt. Adolph Paul Krantz opgevolg, terwyl Richard Runck en Fritz Schultz onderskeidelik as veldkornet en assistent-veldkornet onder die nuwe kommandant gedien het. Die Duitse ambulans onder dr. Elsberger, wat tydelik by die gereorganiseerde kommando van komdt. Ben J. Viljoen ingedeel was, het in November 1899 weer na die korps teruggekeer.

In Januarie 1900 is van verskillende kante pogings aangewend om die Duitse korps in Natal en die Oranje-Vrystaat onder een algemeen erkende leier saam te voeg. Hierdie pogings het ewenwel misluk, terwyl die korps in Natal ver-swak is deurdat 'n aantal lede by Boerekommando's aangesluit het en 'n vyftigtal onder leiding van veldkornet Runck na die Colesbergfront vertrek het waar hulle by komdt. Brall op Springfontein aangesluit het.

Voordat komdt. Krantz se korps op dié wyse verswak is, het die lede nog die ontset van Ladysmith aanskou en in Maart 1900 is die berede manskappe op Helpmekaar onder veggeneraal J. Ferreira geplaas, terwyl die voetgangers tydens die ontruiming van Natal uit voeling met die beredenes geraak het. Aan die begin van April 1900 het komdt. Krantz as gevolg van al hierdie oorsake nog net oor 70-90 korpslede beskik.

#### *VAN DIE ORANJE-VRYSTAAT NA PRETORIA*

Terwyl die Boeremagte daeliks meer en meer die druk van die Britse oormag aan al die fronte begin voel het, het veldkornet Runck en sy manskappe soos reeds vermeld is, die Duitse korps onder komdt. Brall op Springfontein ingewag en by laasgenoemde aangesluit.

Komdt. Brall en die syne is op 2 April 1900 na Sannaspost en vandaar na Brandfort waar hulle onder bevel van genl. J. H. de la Rey geplaas is.

Tydens die terugtog deur die Oranje-Vrystaat het die korps aan verskillende gevegte, o.m. aan die slag van Vetrivier (5/5/1900), deelgeneem terwyl hulle op 11 Mei die terugtog van die Boeremagte van Kroonstad na die Vaalrivier help dek het.

Hulle was onder die laastes wat Johannesburg op 31 Mei 1900 vaarwel gesê het.

Tydens 'n skermutseling is komdt. Richard Runck, wat komdt. Brall aan die begin van dié maand opgevolg het, deur die vyand gevange geneem.

Sy adjudant, Lothar Kunze, veldkornet H. D. Meyer en 'n deel van die korpslede het by dié geleentheid aan die Britse oormag ontkom.

'n Deel van die korps het onder komdt. Lothar Kunze die stryd voortgesit, terwyl ander onder veldkornet H. D. Meyer 'n afsonderlike *Duitse Verkennerkorps* gestig het.

Onder dié omstandighede het die verswakte Duitse korps van komdt. Lothar Kunze deur die bedreigde Pretoria noordwaarts getrek en na die inname van die stad, op 5 Junie 1900, aan die gevegte oos van die ontruimde hoofstad deelgeneem. Sowel by Tijgerpoort as by Donkerhoek (11/6/1900) het hulle aan gevegte deelgeneem.

#### *TOT DIE BITTER EINDE*

Dit is bekend dat die Duitse Verkennerkorps onder veldkornet H. D. Meyer na die val van Pretoria waardevolle dienste aan genl. Louis Botha verrig het, terwyl die oorblywende lede van komdt. Kranz se korps, nou onder leiding van dr. R. Krieger, 'n voormalige Duitse geneesheer van Carolina, hom onderskei het. Genl. Botha het dr. Krieger as bevelvoerder oor al die lede van die vreemdelingekorpse aangestel wat aan die krygsverrigtinge oos van Pretoria deelgeneem het.

Hulle het o.m. deelgeneem aan die bloedige slag van Berg-en-Dal terwyl 'n gedeelte van hulle, vasgedruk teen die wesgrens van Portugees Oos-Afrika, saam met 'n gedeelte van hul Boere-medestryders wapens op Portugese gebied moes neerlê.

Ander het, as lede van verskillende Boerekommando's, in die veld gebly toe die Vrede van Vereeniging 'n einde aan die langdurige, titaniese stryd gemaak het; ander weer het, in Britse krygsgevangenskap, op die dag van verlossing gewag . . . .

Een van laasgenoemdes was komdt. Adolf Schiel, een van eersgenoemdes komdt. Lothar Kunze, die laaste aanvoerder van die Duitse korps.

Vir hulle en bo alles vir dié lede van die Duitse kommando van 1899 en die daaropvolgende Duitse korpse wat in Suid-Afrikaanse grond rus, geld ongetwyfeld die volgende gedagte van Staatspresident S. J. P. Kruger:

*Baie van u sal ek miskien nooit weer in die lewe sien nie, maar dit kan ek u vooraf verseker, u het die dankbare harte van die Boere gewen, en u sal 'n plek in die geskiedenis van die Boerevolk inneem.*



## SUIDWES-AFRIKA

Vanaf Suid-Afrikaanse bodem verskuif die toneel na Suidwes-Afrika met sy wye steppes, sy kloofryke gebergtes en sy waterlose Namib, na die land van die Boesmans, Nama-Hottentotte, Bergdama's, Ovambostamme, Herero's, Oorlams en Basters.

### DUITSE SENDINGVELD

Hierdie gebied is vir die eerste keer van Duitse kant betree, toe Rynse sendelinge in 1842 op die voetspore van jagters, prospekteerders en handelaars gevolg het om sendingwerk in Nama-, Herero- en Ovamboland te onderneem.

In 1863 het die Rynse Sendinggenootskap die Duitse Regering versoek om sy sendelinge in Suidwes te beskerm. Dit was die eerste geleentheid tot vestiging van Duitse gesag in dié gebied wat hom voorgedoen het, maar die staatsman Bismarck het egter die versoek van die hand gewys.

### UITBREIDING VAN INVLOEDSFEER

Die uitbreiding van die Duitse invloedseer na Suidwes dagteken vanaf 1884, toe Bismarck eers amptelik die Bremense koopman F. A. E. Lüderitz se grondbesit wat vanaf die mond van die Oranjerivier tot die 26ste suidelike breedtegraad gestrek het, onder beskerming van die Duitse Ryk geplaas het.

Met Suidwes nou binne die Duitse magsfeer, is deur middel van die Duitse gevolmagtigdes dr. Nachtigal, *Reichskommissar* dr. Heinrich Göring en dr. Büttner namens die *Kolonialgesellschaft* beskermingsverdrae met die inboorlingopperhoofde gesluit waardeur Duitsland vaste voet in Suidwes-Afrika verkry het.

Vanweë ekonomiese oorwegings het die Duitse regering Suidwes, na analogie van die koloniale beleid wat toentertyd deur Engeland en Frankryk gevolg is om deur middel van groot handelsmaatskappye koloniale gebiede te laat ontwikkel, uitgebreide magte aan die *Deutsche Kolonialgesellschaft* gegee. By implikasie het dit beteken dat Suidwes deur sy eie beampptes regeer is.

So is Suidwes dan in sy wordingsjare nie alleen deur die *Deutsche Kolonialgesellschaft* geëksploiteer nie, maar tewens was hierdie handelsmaatskappy ook verantwoordelik vir die handhawing van vrede en orde in die gebied.

### VESTIGING VAN DUITSE GESAG

Die uitvloeisel van hierdie besef was dat *Landeshauptmann* Kurt von François, stigter van Windhuk en Swakopmund, bouer van die *Alte Feste* en die *Wilhelmsfort*, in 1889 met 'n klein troepemag vanaf Togo in Walvisbaai aangekom het om militêre bystand aan die handjievoll amptenare in Otjimbingwe sowel as aan die ondertekenaars van beskermingsverdrae te verleen.

Die getalsterkte van hierdie kerngroep sou uitgebrei word deur die rekrutering van veral Basters, wat dan as huurlinge krygs- en polisiediens sou verrig.

## LANDESHAUPTMANN VON FRANÇOIS

Net een keer nl. in 1893, sou hierdie grondlegger van die Blanke beskawing in Duits Suidwes-Afrika ter beskerming van die Herero's, by Hornkranz teen die rusverstoorder Hendrik Witbooi, die Nama-opperhoof van Gibeon, operationeel optree voordat hy in 1894 na Duitsland teruggeroep sou word om deur maj. Theodor Leutwein as goewerneur en as opperbevelhebber oor die troepe, wat voortaan die Imperiale of Keiserlike *Schutztruppe* d.w.s. die Beskermingstroepenag sou bekendstaan, opgevolg te word.

## GOEWERNEUR LEUTWEIN

Onder goewerneur Leutwein se regime (1894-1905) is Hendrik Witbooi onderwerp, asook die opstande van die Swartboois op Fransfontein en Sesfontein in die Kaokoveld, sowel dié van die Basters op Grootfontein in die suide, onderdruk. Die vredestrydperk wat in 1896 aangebreek en tot 1904 geduur het, het tot die rustige ontwikkeling van die land gelei.

## OPSTANDE BEDWING

Duitse beskermingsheerskappy was egter vir die Namas en die Herero's gelykstaande aan die beperking van hul ongebonde natuur. Hulle het na die dae van olim begin terugverlang, daardeur het die atmosfeer swanger van onrus begin word.

Die plofbare toestand het tot uitbarsting gekom toe, teen die einde van 1903 die Bondelswarts, 'n Namastam wat ten noorde van Warmbad gewoon het, teen die Duitse gesag in opstand gekom het.

Goewerneur Leutwein is persoonlik na die suide om die leiers Morris en Morenga te onderwerp en rus en orde te herstel.

Die konsentrasie van die Duitse beskermingstroepen in die suide het 'n gunstige atmosfeer vir die rustelose Herero's géskep om die voorbeeld van die Namas te volg. Tydens die daaropvolgende vlag van Herero-gewelddade het nie minder as 123 Duitse boere 'n gewelddadige dood gesterf, terwyl dié wat ontkom het, hul toevlug tot die militêre forte in Windhuk, Seeis, Omaruru, Outjo en Grootfontein geneem het.

Die bevelhebber van die Duitse troepe op Omaruru, Hauptmann Franke, het opdrag ontvang om onverwyld vanuit Namaland gewapende bystand aan die belêerde plekke te verleen. Op 15 Januarie 1904 het hy hieraan gevolg gegee en sy ylmars na die noorde begin. In die weke wat hierop gevolg het, het hy, bygestaan deur Leutnant von Zülow, van Swakopmund, en Kapitän Gudewill en Kapitän Gygas van die Duitse oorlogskip *Habicht*, agtereenvolgens Windhuk, Okahandja en Omaruru ontset.

Na die vrede van Kalkfontein, wat op 27 Januarie 1904 die Bondelsopstand beëindig het, het goewerneur Leutwein hom by sy magte in die noorde gevoeg. Vanuit Okahandja het hy tussen 25 Februarie en 13 April van dieselfde jaar aanvalle teen die Herero's by Otjihinomaparero, Ovikokorero, Ongandjira en Oviambo geloods. Hierdie offensief het met groot verliese aan eie kant, 'n stelselmatige noordwaartse terugdrywing van die Herero's tot gevolg gehad. Terugdrywing het egter nie die gekoesterde onderwerping tot gevolg gehad nie. Die Waterberg het die Thaba Bosigo van die Herero's geword.

Goewerneur Leutwein, wat geneë was om langs die weg van onderhandeling tot vreedsame beslegting van die stryd te kom, moes op hierdie stadium egter vir genl. Lothar von Trotha plek maak wat die opperbevel van hom oorneem het.

Laasgenoemde het, in opdrag van keiser Wilhelm II nie dieselfde beleid as sy voorganger gevolg nie. In opdrag van die keiser moes die onderwerping van die Herero deur die wapen geskied en die demoraliserende uitwerking van slaafse onderwerping aan Duitse heerskappy tot gevolg hê.

Grootskaalse voorbereidings is vir die finale aanslag op die Herero's getref, onderwyl troepeversterkings by Swakopmund ingestroom het.

Op 11 Augustus 1904 is die aanval van stapel gestuur. By Hamakari het die Duitse troepe 'n knyptangbeweging geloods, maar die hardnekkige weerstand van die Herero's het met die aanbreek van die nag nog 'n bres in die omsingelingsgeledere gelaat, waardeur die ganse Hereronasie met sy gedisintegreerde stamorganisasie nie meer 'n magsfaktor was nie waarmee die Duitse owerheid van nouaf nog rekening moes hou. Genl. Von Trotha het met sy staf na Windhuk teruggekeer en die grensbewaking aan maj. Von Mühlens oorgelaat.

Ten spyte van die feit dat Hendrik Witbooi sy ooreenkoms met die Duitsers gestand gehou het en hulle in die stryd teen die Herero's aan die Waterberg bygestaan het, het dit in Namaland egter weer begin gis. Die afwesigheid van die grootste gedeelte van die beskermingstroepes was die teken vir onderkaptein Morenga om in opstand te kom.

In Julie 1904 het hy 'n aantal troepe in Davingnab verras en in Oktober het Hendrik Witbooi oorlog teen die Duitsers verklaar.

Duitse versterkings het na die toneel gehaas en in Desember 1904 en Januarie 1905 het die Namas, hoewel nie deurslaggewend nie, onderskeidelik by Naris en Gochas, gevoelige neerlae gely. In teenstelling met genl. Von Trotha se verwagting het die Namas egter nie verenig nie.

Hendrik Witbooi het die beskerming van die onherbergsame Kalahari opgesoek vanwaar hy verrassingsaanvalle teen die Duitse troepe geloods het. By Vaalgras, in die omgewing van Keetmanshoop, is hy in 'n skermutseling gewond waaraan hy, ten spyte van sy ontkoming, beswyk het. Sy opvolger, Samuel Isaak het, in opdrag van Hendrik, hom in 1905 aan die Duitsers onderwerp.

Die Namaleier van Gochas en Hoachanas, Simon Koper, Kornelius van Bethanië en Johannes Christiaan van Warmbad, sowel as Morenga en Morris van die Bondels in die suidooste van Namaland het egter strydend gebly. Die Bondels is eers op 25 Desember 1906 onderwerp, terwyl Simon Koper vir twee jaar lank nog 'n doring in die vleis van die Duitse troepe sou bly.

#### *SUIDWES-AFRIKA ONDER GOEWERNEUR VON LINDEQUIST*

Sover die Herero's aanbetref, was hul nomadiese bendes nog 'n vorm van oorlas vir die Duitse troepe.

Duisende is egter gevange geneem en dr. Friedrich von Lindequist, wat in 1905 goewerneur geword het, het na die vertrek van genl. Von Trotha, in 'n poging om tot 'n vreedsame oplossing van die geskil te kom, die gevange Herero's onder beskerming van die sendelinge in 3 konsentrasiekampe geplaas.

Deur die beywering van die sendelinge is nog sowat 12 000 verwaarloosde en verhongerde Herero's tot die geledere van die gevangenes toegevoeg, waardeur baie van 'n gewisse dood gered is. Mettertyd is hulle groepsgegewys na gevangene-kampe te Windhuk, Okahandja en Swakopmund oorgeplaas, vanwaar hulle as arbeiders oor die lengte en breedte van die land uitgestuur is. Hierdie maatreël het 'n dreinerings van die kampe tot gevolg gehad wat op sy beurt weer tot die herroeping van krygswet op 13 Maart 1907 gelei het.

Die enigste wanklank in die vredeslied, was Simon Koper van Gochas, wat volhard het om die land met sy plundertogte te verontrus. Op 16 Maart 1908 het *Hauptmann* Friedrich von Erckert die vredesduif ook in Namaland 'n tuiste gebied, toe hy hierdie weerbarstige Namakaptein, ten koste van sy eie lewe, by Seatsub onderwerp het.

### MONUMENTE

Van die Waterberg in die noorde tot Warmbad in die suide, ja selfs tot by Gochas aan die Auob, is vandag ware en spreekwoordelike monumente wat getuig van die 88 gevegte teen die Herero's, en die 295 botsings met die Namas waarin 179 offisiere en 2 169 manskappe in die temming van die *hinterland* die lewe gelaat het.

### HEROPBOU. OORLOGSWOLKE

Op die periode wat na 1907 gevolg het, kon onder die goewerneurskap van Bruno von Schuckmann (1907-1910) en dr. Theodor Seitz (1910-1915), veel tot die heropbou van die land vermag word.

Met die krygsverrigtinge teen die Namas en die Herero's as behorende tot die verlede, het ekonomiese en kulturele vooruitgang voorrang bo militêre aangeleenthede geniet.

Oorlogswolke het egter in Europa begin saampak; min het geweet of vermoed dat ook Suidwes 'n deelnemer aan hierdie krygsepos sou word. In teenstelling met die algemene verwagting in Berlyn en Windhuk het Suidwes met die uitbreek van die oorlog in 1914 ook 'n skyf van die Britse imperialisme geword.

### 1914-1915

Luderitzbucht en Swakopmund moes beset en die radiosenders in Windhuk bemagtig word. Op 10 Augustus 1914 het die Unieregering hom hiertoe verbind en op 21 Augustus het die eerste skote by Schuitdrift aan die Oranjerivier geklap.

Teenoor die Unie se meer as 60 000 man kon die Duitse bevelhebber, *Oberstleutnant* von Heydebreck, opgevolg deur *Major*, later *Oberst* Franke, uiters op 'n 10 000 man reken.

In die lig van voorafgaande was daar geen sprake van 'n offensiewe optrede van Duitse kant nie en was die vooropgesette doel van die begin af die beskerming van die grense en verdediging van die land gewees, terwyl alle middele in die stryd gewerp sou word om die oorgawe te verdraag. In hierdie proses moes soveel moontlik van die vyand se strydkragte gebind word, met die hoop dat 'n beslissende slag in Europa vir die verdedigers uitkoms sou bied.

Uit Kaapstad het brig.-genl. (later sir) H. T. Lukin by Port Nolloth geland om teen die suidelike grens op te tree. Ook vanuit Kaapstad was kol. P. S. Beves ter bemeesting daarvan onderweg na Luderitzbucht, terwyl lt.-kol. S. G. Maritz sy mag by Upington en Kakamas saamgetrek het om op die oostelike grens te konsentreer.

Ook is die vernietiging van die radiostasie en landingstoerusting op Swakopmund deur 'n Britse marinebombardement uitgevoer.

Genl. Lukin se opmars is ernstig verdraag deur die nederlaag wat lt.-kol. R. C. Grant op 26 September 1914 teen Von Heydebreck by Sandfontein gely het, asook deur die tussenkoms van die Gewapende Protes of Rebelle.

## *DIE OPMARS NA WINDHUK*

Onderwyl is die strategiese waarde van Windhuk as nukleus van die Duitse verdediging besef en is die vermeerstering daarvan dan ook vooropgestel. In dié verband is Walvisbaai en Swakopmund as ongetwyfeld die belangrikste afspringplekke beskou.

Teen Februarie 1915 het die opstelling van die Uniekrygsmagte soos volg daaruitgesien:

(a) Die noordelike krygsmag met genl. L. Botha aan die spits met as bevelvoerder brig.-genl. sir Duncan Mackenzie en as aanmarslyn Lüderitzbucht na Aus en verder ooswaarts; (b) Die oostelike krygsmag onder kol. C. A. L. Berrangé wat vanaf Kuruman na Keetmanshoop moes opruk, en (c) Die suidelike krygsmag onder bevel van die latere lt.-genl. sir Jacobus L. van Deventer met 'n aanmarslyn wat vanaf Upington oor Sandfontein en Warmbad tot by Keetmanshoop gestrek het.

Vanuit Lüderitzbucht, van oor die Oranjerivier en vanuit die ooste het die Unietroepete teen die Duitse magte opgeruk wat hul met retirerende taktiek geleidelik op Gibeon teruggeval het. Op 27 April 1915 is maj. Von Kleist deur genl. McKenzie uit sy voorlopige versamelplek, by Gibeonstasie, in die rigting van Mariental teruggedryf.

Die terugvallende maj. Von Kleist was egter ook met 'n ander probleem gekonfronteer, nl. dat sy terugtogslin na Rehoboth as gevolg van 'n Basteropstand aldaar, afgesny was. Dit het hom genoop om oos van Rehoboth en Windhuk na die noorde terug te val.

Onderwyl het die opmars vanuit Swakopmund op 23 Februarie 1915 'n aanvang geneem. Die slae van Riet, Pforte en Jakkalswater was die voorspel tot genl. Botha se offensief teen Karibib en Windhuk, wat onderskeidelik op 6 en 12 Mei 1915 met die besetting daarvan afgesluit is.

## *DIE DUITSE DRIEHOEKSTELLING*

Die Duitse magte het as eindpunt van hul terugtogslin die driehoek wat deur Otavi, Grootfontein en Tsumeb gevorm word en die plase Gaub en Khorab ingesluit, wat besonder water- en weidingryk was, gekies. Goewerneur Seitz en sy amptenare het hulle op hierdie tydstip reeds op Grootfontein bevind.

Die bedoeling van genoemde krygsplan was om die voorhoede van die Unietroepete, na hul opmars deur die waterarme streek tussen Omaruru, Otjiwarongo en Otavi, te verhinder om die deur die Duitsers besette driehoek binne te dring. Sou die verdedigingsituasie hopeloos blyk te wees, kon die reserviste aan Duitse kant ontslaan word en die oorgeblewe kern van beroepsoldate na die noorde probeer deurbreek, om met genl. Von Lettow-Vorbeck in Oos-Afrika te verenig.

Ten einde 'n aanval teen die Duitse troepe in hul laaste vesting in die noorde te loods en hulle deur middel van 'n omsingelingsbeweging tot oorgawe te dwing, het genl. Botha 3 leërafdelings gevorm.

Genl. C. J. Brits, wat in bevel van die linkervleuel geplaas is, moes oor Omaruru, Okambahe en Outjo na Namutoni aan die Etoshapan opruk, terwyl die bevelvoerder van die regtervleuel, genl. M. W. Myburgh, opdrag ontvang het om langs die twee groot paaie na Waterberg op te trek en Grootfontein te beset.

Die middelste kolonne onder die regstreekse bevel van die opperbevelhebber, genl. Botha, sou langs die grootpad aan die spoorweg trek en die frontaanval loods. Tussen genl. Myburgh en die middelste kolonne sou genl. H. W. N. (Manie) Botha, in voeling met die krygsmagte aan weerskante, ten ooste van die spoorweg oor Omburo optrek.

Na bereiking van hul onderskeie doelwitte, moes generaals Brits en Myburgh, in samewerking met die opperbevelhebber, tot die insluiting van die vyand oorgaan.

### KHORAB

Op 18 Junie 1915 het die opmars 'n aanvang geneem.

Teen hierdie grootskeipe offensief was die Duitse magte nie bestand nie. Otavifontein en daarna Otavi is vermeerster, Namutoni en Tsumeb is beset. Die omsingelingstaktiek van die Unietroepe was suksesvol — die Duitse mag is by Khorab ingesluit.

Die nutteloosheid om hierdie stelling te verdedig is deur die plaaslike Duitse opperbevel gesien. Onderhandeling is aangeknoop; 'n wapenstilstand het gevolg; op 9 Julie 1915 het die Vrede van Khorab rus aan die oorloggeteisterde Suidwes gebring.

In totaal het 3 497 man van die *Schutztruppe* onder eervolle vredesvoorwaardes die wapens neergelê, terwyl 1 331 van hul krygsmakkers op hul poste gesneuwel het. Altesame is 4 740 lede van die Duitse krygsmag tydens die finale krygsoperasie deur die Unietroepe gevange geneem of tot oorgawe gedwing, terwyl die Unie van Suid-Afrika se ongevalle soos volg was: Gesneuwel tydens gevegte 88, beswyk weens verwonding 25, oorlede as gevolg van siektes of ongelukke 153 en gewond 263.

Die Duitse reserviste is ontslaan en die beroepsoldate is by Aus geïnterneer.

Die landsregering is deur militêre amptenare onder sir Howard Gorges oorgeneem. Dr. Seitz het hom op Heusis, digby Windhuk, gaan vestig.

Met die vertrek van dr. Seitz, sy offisiere en manskappe, in 1919, het die aandeel van die Duitsers in die militêre geskiedenis van Suidwes-Afrika ten einde geloop.

Met betrekking tot die Republiek van Suid-Afrika en sy weerbare burgers in die verskillende weermagsonderdele, is dit bekend dat afstammeling van onderskeie geslagte van Duitse immigrante tot vandag 'n eerbare plek in die geledere van die Suid-Afrikaanse Weermag inneem.

Hulle is, net soos hul medeburgers, met regmagtige trots ten aansien van ons vaderland vervul!

Hulle is slag gereed en strydvaardig!

Hulle is bereid om, as Suid-Afrikaners, in die uur van gevaar die hoogste offer te bring!





Aankoms van die Duitse Legioen in Oos-Londen (1857).  
Foto: *Kaapse Argiefbewaarplek, Kaapstad/M.H.A.D.*

Arrival of the German Legion in East London (1857).  
Photograph: *Cape Archives Depot, Cape Town/M.H.A.S.*

Ankunft der deutscher Legion in East London (1857).  
Photo: *Archivanlage, Kapstadt/M.H.A.S.*



Majoor von Heydebreck,  
bevelvoerder van die „Schutztruppe.”  
Foto: *Sentrale Fototegniese Inrigting S.A.L.M.,  
L.M.B. Swartkop.*

Major von Heydebreck,  
Officer Commanding of the “Schutztruppe.”  
Photograph: *Central Photographic Establishment, S.A.A.F.,  
Swartkop A.F.B.*

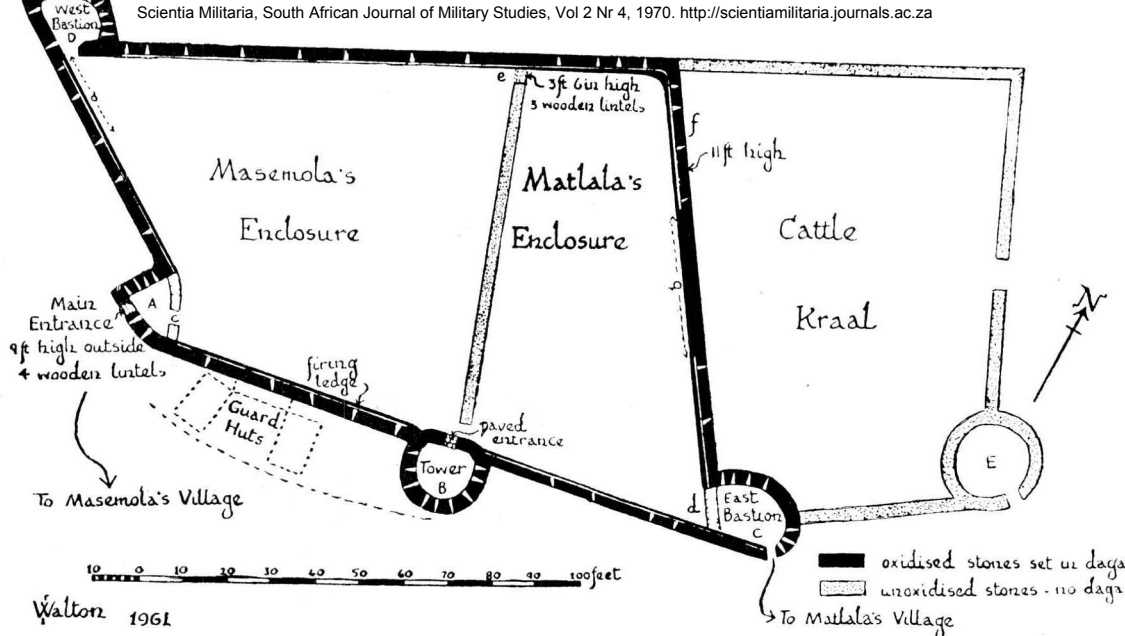
Major von Heydebreck,  
Kommandant der „Schutztruppe.”  
Photo: *Zentrale Phototechnischen Anlage S.A.L.M.,  
L.M.B. Swartkop.*



Duitse Oorlogsgrafte, Suidwes-Afrika.  
Foto: *Sentrale Fototegniese Inrigting S.A.L.M.,  
L.M.B. Swartkop.*

German War Graves, South-West Africa.  
Photograph: *Central Photographic Establishment, S.A.A.F.,  
Swartkop A.F.B.*

Deutsche Kriegsgräber, Südwest-Afrika.  
Photo: *Zentrale Phototechnischen Anlage S.A.L.M.,  
L.M.B. Swartkop.*



Grondplan van Fort Merensky, soos geteken deur mnr. mnr. James Walton (1961) in opdrag van die *Stigting Simon van der Stel*.  
Foto: Met toestemming van die Stigting gereproduseer deur die *Sentrale Fototegniese Inrigting S.A.L.M.*, L.M.B. Swartkop/M.H.A.D.

Plan of Fort Merensky as drawn by Mr. James Walton (1961) commissioned by the *Simon van der Stel Foundation*.

Photograph: Reproduced with the consent of the Foundation by the *Central Photographic Establishment S.A.A.F.*, A.F.B. Swartkop/M.H.A.S.

Grundrisz des Forts Merensky, wie von Herrn James Walton gezeichnet (1961 im Auftrag von der *Stigting Simon van der Stel*).

Foto: Mit Zustimmung der Stiftung reproduziert von der *Zentralen phototechnischen Anlage S.A.A.F.* A.F.B. Swartkop/M.H.A.D.



Die gerestoureerde Fort Merensky, voorheen bekend as Fort Wilhelm.  
Foto: Mnr. Jan Punt Pretoria. Gereproduseer met toestemming van die „Stigting Simon van der Stel” deur die *Sentrale Fototegniese Inrigting S.A.L.M.*, L.M.B. Swartkop.

The restored Fort Merensky, previously known as Fort Wilhelm.  
Photograph: Mr. Jan Junt, Pretoria. Reproduced with the consent of the “Simon van der Stel Foundation” by the *Central Photographic Establishment S.A.A.F.*, A.F.B. Swartkop.

Das restaurierte Fort Merensky, früher als Fort Wilhelm bekannt.  
Foto: Herr Jan Punt, Pretoria. Reproduziert mit der Zustimmung der „Stigting Simon van der Stel” von der *Zentralen Phototechnischen Anlage S.A.A.F.*, A.F.B. Swartkop.



## BEKNOPTE LITERATUURLYS

- Backeberg, H. E. W.: DIE BETREKKINGE TUSSEN DIE SUID-AFRIKAANSE REPUBLIEK EN DUITSLAND TOT NA DIE JAMESON-INVAL (1852-1896). *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis*, 1949.
- Bauch, K. en Mertens, A.: DEUTSCHE KULTUR AM KAP/GERMAN CULTURE AT THE CAPE/DUITSE KULTUUR AAN DIE KAAP. Cape Town, 1964.
- Breytenbach, J. H. (red.): GEDENKALBUM VAN DIE TWEDE VRYHEIDSOORLOG. Kaapstad, 1949.
- C. H. H.: WILHELM KARL FERDINAND BARON VON LINSINGEN. In *Illustrierter Süd-Afrikanischer Volkskalender* 1913. Johannesburg.
- C. J. M.: OBERSTLEUTNANT FRIEDR SCHERMBRÜCKER. In *Illustrierter Süd-Afrikanischer Volkskalender* 1913. Johannesburg.
- DIE DUITSE BYDRAE TOT DIE ONTWIKKELING VAN SUID-AFRIKA. In *Lantern*, 11(4). Pretoria, 1962.
- DAS GEFECHT BEI KAKAMAS/DIE GEVEG VAN KAKAMAS/THE BATTLE OF KAKAMAS, 4/2/1915. Cape Town, s.j.
- Esterhuysen, J. A.: SOUTH WEST AFRICA 1880-1894. Cape Town, 1968.
- Haupt, D. J.: DIE STAATSARTILLERIE VAN DIE SUID-AFRIKAANSE REPUBLIEK. M.A.-verhandeling. Pretoria, 1946.
- Hintrager, O.: SÜDWESTAFRIKA IN DER DEUTSCHEN ZEIT. München, 1956.
- Hoeflich, K. F.: DIE FRÜHZEIT SÜDWEST-AFRIKAS (1883-1915). In *South West Africa Annual/Suidwes-Afrika-Jaarboek* 1960. Windhoek, 1960.
- Hoge, J.: DIE GESKIEDENIS VAN DIE LUTHERSE KERK AAN DIE KAAP. In *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis*, 1938.
- Hoge, J.: PERSONALIA OF THE GERMANS AT THE CAPE, 1652-1806. In *Argiefjaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis*, 1946.
- Lemmer, C. J. C.: INLEIDING TOT DIE GESKIEDENIS VAN SUIDWES-AFRIKA. Kaapstad, 1941.
- Ploeger, J. en Botha, H.J.: DIE FORTIFIKASIE VAN PRETORIA. FORT KLAPPERKOP — GISTER EN VANDAG. Pretoria, 1968.
- Prinz, Johannes: DAS WÜRTTEMBERGISCHE KAPREGIMENT 1786-1808. Stuttgart, 1932.
- Ras, Anna C.: DIE KASTEEL EN ANDER VROEË KAAPSE VESTINGWERKE 1652-1713. Kaapstad, 1959.
- Rompel, F.: HEROES OF THE BOER WAR. London — The Hague, 1903.
- Scheibert, J.: DER FREIHEITSKAMPF DER BUREN. Berlin, 1900.
- Schiel, A.: 23 JAHRE STURM UND SONNENSCHIN IN SÜDAFRIKA. Leipzig, 1902.
- Schnell, E. L. G.: FOR MEN MUST WORK: THE STORY OF GERMAN IMMIGRATION TO THE CAPE. Cape Town, 1954.
- Swemmer, T. P. E.: DIE GESKIEDENIS VAN DIE VRYSTAATSE ARTILLERIE. M.A.-verhandeling. Bloemfontein, 1953.
- THE GERMANS IN SOUTH WEST AFRICA. In *The Cambridge History of the British Empire*, (VIII). Cambridge, 1963.
- THE UNION OF SOUTH AFRICA AND THE GREAT WAR 1914-1918. OFFICIAL HISTORY. Pretoria, 1924.
- Van Niekerk, M.: ADOLF SCHIEL EN DIE DUITSE KOMMANDO. M.A.-verhandeling. Pretoria, 1949.
- Vedder, H.: DAS ALTE SÜDWESTAFRIKA. Berlin, 1934.
- Von François, C.: DEUTSCH-SÜDWEST-AFRIKA. GESCHICHTE DER KOLONISATION BIS ZUM AUSBRUCH DES KRIEGES MIT WITBOOI. Berlin, 1899.